

входять, вже створили зону безпеки, миру та толерантного відношення до прав та свобод людини.

Роль Європейського Союзу можна виділити через його цілі та завдання, закріплені Амстердамським договором. Так, головними цілями Європейського Союзу є створення міцного союзу народів Європи; сприяння збалансованому та тривалому економічному прогресу завдяки ліквідації внутрішніх кордонів, посиленню економічної і соціальної взаємодії; утвердження власної ідентичності в міжнародній сфері шляхом проведення спільної зовнішньої політики і політики в галузі безпеки, а в перспективі – і спільної оборонної політики; розвиток співробітництва в юридичній сфері; збереження та примноження загального добробуту [1]. Можна сказати, що метою Союзу є синтез його економічних, політичних, соціальних, гуманітарних та культурних завдань.

На сьогоднішній день, коли Європейський Союз досяг певної збалансованості та стабільності, його головним завданням постає досягнення миру та безпеки поза його межами. Він створює різноманітні програми допомоги країнам, які цього потребують [3].

Основним інструментом, який допомагає Україні, є Європейський інструмент сусідства Європейського Союзу. Лише через нього Україна отримує починаючи з 2014 року приблизно 200 млн. євро., які направляються на розвиток економіки, державного управління та громадянського суспільства [2].

Іншою програмою є Стратегічна програма допомоги Україні на 2018-2020 роки, затверджена Європейською Комісією, через яку також надаються кошти. В основі цієї програми лежить чотири сектори розвитку: економіка, довкілля, державне управління та соціальна політика.

Європейський Союз не оминув й Україну в час спалаху COVID-2019, надавши останній фінансову допомогу на суму близько 190 млн. євро. Ці кошти спрямовані насамперед на підтримку охорони здоров'я, тобто на придбання ліків, захисних масок та зміцнення спроможності органів здоров'я реагувати на спалахи захворювань. Окрім цього, матеріальна допомога націлена на підтримку та забезпечення ліквідності малого, середнього підприємництва та фермерських господарств. Європейська комісія Європейського Союзу також виділяє гуманітарну допомогу населенню, що постраждало від агресії Росії.

Нещодавно 22 квітня 2020 року, Європейська Комісія зробила оголошення про надання так званої «додаткової макро-фінансової» допомоги Україні у сумі 1.2 млрд. євро. На її думку, ці кошти допоможуть країні підтримувати економічну стабільність та платіжний баланс.

Отже, у зв'язку з вищенаведеним, можна зробити наступні висновки. Європейський союз є політичним та економічним союзом держав-членів, спільною метою яких є досягнення миру, безпеки та процвітання у всіх сферах життя. Окрім цього Європейський союз спрямований на підтримку інших країн, включаючи Україну. Європейська комісія створює різноманітні програми надання фінансової допомоги Україні, навіть у такий нелегкий час у зв'язку з поширенням короно вірусної інфекції.

1. Право Європейського Союзу: Навчальний посібник за заг. ред. Р.А. Петрова. 3-тє видання. К.: *Истина*. 2010. 376 с.

2. Філонов О. В., Філонов В. П., Бесчастний В. М. Право Європейського Союзу: навчальний посібник. К.: *Знання*. 2014. 366 с.

3. Право Європейського Союзу: основи теорії : підручник. За заг. ред. проф. І. В. Яковюка; *Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. права ЄС. Харків: Право*. 2019. 357с.

Наливайко Лариса Романівна
проректор, доктор юридичних наук,
професор, Заслужений юрист України

Новікова Марина Володимирівна
викладач кафедри
загальноправових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРАВОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ

Система джерел права має визначальне значення під час формування та розвитку законодавства держави. Однак, глобалізаційні процеси, учасником яких є Україна, зумовили інтеграцію різних нетрадиційних аспектів у правові системи суспільства і держави. Зокрема, сьогодні особливе місце се-

ред джерел права в Україні займає правовий прецедент. Необхідність дослідження особливостей реалізації правового прецедента зумовлена потребами науки теорії права, яка розробляє фундаментальні основи для вдосконалення вітчизняної правової системи.

Дослідженням питання ролі та значення, а також особливостей та місця правового прецеденту в національних правових системах приділялась увага багатьох науковців, серед яких М. Козюбра, Н. Кузнєцова, Р. Майданик, А. Марченко, С. Муромцев, Л. Наливайко, Т. Нешатаєва, Н. Оніщенко, О. Петришин, П. Рабінович, Я. Романюк, Е. Северен, Н. Стецик, Б. Топорин, С. Шевчук, Ю. Шемшученко та ін.

Дослідження місця та ролі судового прецеденту у системі джерел національного права необхідно розпочати з визначення власне самого поняття «джерела права». Так, Н. Пархоменко джерелом права називає зовнішню форму об'єктивації правової норми, яка тільки після об'єктивації стає загальнообов'язковою, а її реалізація забезпечується відповідними засобами державного примусу [5, с. 233]. У свою чергу М. Марченко зазначає, що суть усіх наукових позицій зводиться до такого: джерелами права, по-суті, визнаються «фактори, які створюють право», а різниця існує лише у тому, що визнає той чи інший дослідник у якості правотворчого фактора [4, с. 43]. О. Дашковська вказує, що згідно широкого підходу джерело права розуміють не лише як витoki права або правотворчу силу, а також як форми і способи закріплення і зовнішнього вираження правових норм. Також він робить висновок про те, що розглядати джерела права лише в якості фактора, який формує право чи зовнішньої форми об'єктивації чи вираження правових норм звужує зміст поняття [2, с. 12]. Таким чином, поняття «джерело права» не має універсального визначення та єдиного розуміння у правовій науці і є за своєю суттю багатограним і складним явищем. У даній статті ми розглядатимемо під джерелом права ті чинники, які формують право і форми, які їх виражають.

У юридичній літературі виокремлюють такі основні зовнішні форми (джерела) права: 1) нормативно-правовий акт; 2) нормативно-правовий договір; 3) правовий звичай; 4) правовий прецедент; 5) принципи права; 6) правова доктрина; 7) релігійні джерела [3, с. 193]. Цілком природно, що не всі джерела права мають однакове значення в їх системі та виконують спільні регулятивні функції. Так, правовий прецедент набув більш поширеного застосування в країнах англо-саксонської системи права, а в романо-германській системі права має допоміжне значення.

Значення таких правових прецедентів на тлумачення норм правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні є безспірним. Воно зростає у зв'язку з поширенням на Україну юрисдикції Міжнародного суду ООН, Міжнародного комерційного арбітражного суду при Міжнародній торговій палаті, Міжнародного центру з врегулювання інвестиційних спорів, Європейського суду з прав людини, Міжнародного центру по вирішенню інвестиційних спорів (ICSID), а також з огляду на прийняття Україною *acquis communautaire*, одним з джерел якої є рішення Європейського суду [7, с. 72]. Особливе значення в цьому аспекті мають рішення Конституційного суду України, постанови пленумів Верховного суду України та Вищих спеціалізованих судів України тощо, що узагальнюють судову практику і роз'яснюють чинне законодавство в сфері правового регулювання різних видів публічної діяльності.

Незважаючи на те, що в Україні судова практика тривалий час не визнавалася джерелом права, нижчі судові інстанції завжди намагалися слідувати практиці вищих судів при вирішенні аналогічних справ, оскільки в іншому разі їх рішення могли бути скасовані в апеляційному чи касаційному порядку. Це означає, що судова практика вищих судових інстанцій завжди виступала орієнтиром як для нижчих судів, так і для інших правозастосовних органів. Як правило, судова практика може надати переконливе обґрунтування для судового рішення, але посилання виключно на неї недостатньо [1, с. 287]. Воно має бути поєднане з посиланням на відповідний нормативно-правовий акт, нормативно-правовий договір або інше формально обов'язкове джерело права. В Україні джерелами права є рішення Верховного Суду України, Конституційного Суду України, а також Європейського Суду з прав людини. Частина друга ст. 152 Конституції України говорить про те, що «закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність».

Ознаки «квазіпрецедентного» права мають також рішення Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України, які приймаються у ході реалізації відповідних конституційних повноважень, закріплених у ст. 150 Конституції України. Загальнообов'язковий характер мають рішення Конституційного Суду України стосовно визначення конституційності правових актів. Аналогічних висновків можна дійти при характеристиці юридичної природи рішень Конституційного Суду України: оскільки він є «єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні» (частина друга ст. 147 Конституції України), його рішення щодо застосування Конституції Украї-

ни, зокрема прецедентного характеру, мають остаточний та загальнообов'язковий характер [6, с. 120]. Крім того, практика Верховного Суду України є обов'язковою для застосування нижчими судами при вирішенні подібних справ як допоміжне джерело поряд із основними джерелами права. Як джерело права при розгляді справ суди в Україні застосовують практику Європейського суду з прав людини, іноді звертаючись до рішень Європейського суду з прав людини як до джерела права.

Отже, для України правовий прецедент сьогодні є допоміжним джерелом права, який відіграє особливу роль під час діяльності судів, особливо протягом останніх років, зважаючи на тенденцію зближення англо-саксонської та романо-германської правової систем права. Відповідно, застосування правового прецеденту хоча і має визначальне значення для практичної діяльності, однак потребує підкріплення офіційним джерелом права: нормативно-правовим актом, договором тощо. До того ж, особливе значення правовий прецедент посідає у системі конституційного права, зокрема через рішення Конституційного Суду України. Загалом, правовий прецедент має на меті подолання прогалин у чинному законодавстві, або тлумачення правових норм, тому його імплементацію у національну правову систему України можна вважати розвитком демократичних принципів у нашій державі.

1. Глоба А.О. Вплив застосування судового прецеденту на формування національної системи права в деяких європейських країнах: теоретико-правовий аналіз. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 1. С. 286-289.

2. Дашковська О. Судовий прецедент і судова практика як джерела права. *Вісник Академії правових наук України : зб. наук. пр.* – Харків, 2011. № 1. С. 34–41.

3. Луць Л.А. Загальна теорія держави та права: навч.-метод. посібник (за кредитно-модульною системою) / Л.А. Луць. – К.: Атака, 2008. 412 с.

4. Марченко М.Н. Источники права: учеб. Пособие. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. – 760 с.

5. Пархоменко Н.М. З'ясування дійсного змісту категорій «форма» та «джерело» права як передумова ефективної реалізації прав і свобод людини і громадянина / Н.М. Пархоменко // «Проблеми реалізації прав і свобод людини і громадянина в Україні»: монографія / кол. авторів; за заг. ред. Н.М. Оніщенко, О.В. Зайчука. – К.: ТОВ «Вид-во «Юридична думка», 2007. – С. 216-236.

6. Сахнюк В.В. Роль та місце судового прецеденту у системі джерел національного права. *Молодий вчений*. 2017. № 5.1. С. 119-122.

7. Цвіркун Ю.І. Правовий прецедент як стримувальний чинник допущення протиправності колегіальними суб'єктами публічної адміністрації. *Правова позиція*. 2019. № 1. С. 70-80.

Бондар Олександр Сергійович
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗВІЛЬНЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ ЗА НЕВІДПОВІДНІСТЬ ЗАЙМАНІЙ ПОСАДІ

Встановлення, зміна та припинення трудових відносин між працівником і роботодавцем це закономірний процес з одного боку у пошуку і бажанні працівника мати високооплачувану та довготривалу роботу на підприємстві, а з іншого у мінімізації витрат роботодавця пов'язаних зі сплатою належних з нього податків за кожного працюючого у нього працівника, а також інших фінансових втрат пов'язаних з відсутністю компетенції у працівника стосовно його трудової функції. Роботодавець має право припинити трудовий договір з тим або іншим працівником, в якому підприємство не має потреби. Керівник підприємства намагається звільнити тих працівників, які з причин як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру перешкоджають розвитку виробництва, гальмують його або заподіюють шкоду. З огляду на це, задля гарантування порядному та сумлінному працівнику належного рівня реалізації та захисту трудових прав і унеможливлення суб'єктивізму з боку роботодавців під час обрання кандидатур серед працівників для звільнення, вкрай важливо удосконалити правовий механізм звільнення працівників за невідповідність займаній посаді.

На законодавчому рівні порядок та умови звільнення працівників за невідповідність займаній посаді врегульовано ст.ст. 40, 43, 44, 49² Кодексу законів про працю України [1], законами «Про державну таємницю» [2], «Про охорону праці» [3] та іншими нормативними актами, в тому числі і лока-